

BEVEZETÉS

Magyarországon az utóbbi években egyre elmélyültebb és kiterjedtebb szakértői munka folyt annak előkészítésére, hogy a lakossági hitelezés területén bevezethetővé válják a bankok és más pénzüzetek teljes adós-nyilvántartási rendszere, az ún. „teljes lista” vagy más néven „pozitív adóslista”. (A vállalati hitelezésben a teljes lista már létezik.) Az előkészítő munkában számos állami szervezet – például az Adatvédelmi Biztos Hivatala, a Gazdasági Versenyhivatal, az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium, a Magyar Nemzeti Bank, a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete, a Pénzügyminisztérium – munkatársai, a Magyar Bankszövetség képviselői, valamint a kereskedelmi bankok és más pénzüzetek szakemberei és kutatók vettek részt.

A „teljes lista” bevezetését támogató hivatali, üzleti és kutatói álláspontot számos körülmény erősítette. Így például ismertté vált, hogy a magyar lakosság eladósodottsága a pénzüzetek felé viszonylag gyors növekedésnek indult az utóbbi időkben. Sokan attól tartottak és tartanak, hogy a gyorsan növekvő lakossági eladósodás veszélyeztetheti a pénzügyi rendszer stabilitását. A támogatók a teljes listától azt remélik, hogy az hatékony eszközzé válhat a lakosság túlzott mértékű eladósodásának és nagy lakossági csoportok esetleges fizetésképtelenségének megelőzésére. Megfogalmazódtak továbbá társadalmi jóléti érvek is a teljes lista mellett. Ezek az érvek azt hangsúlyozták, hogy a teljes lista – a hitelezési kockázatok csökkentése révén – a pénzüzetek kockázati prémiumának és végső soron a hitelezési kamatlábnak a mérséklődését, ezáltal a lakosság pénzüpiaci fogyasztói többletének növekedését eredményezi. A támogató érvek harmadik csoportja ugyancsak jóléti szempontokra épült, és a teljes listának a pénzüzetek közötti versenyt erősítő hatását hangsúlyozta. Ez a megközelítés egyúttal azt a kérdést is felvetette, hogy milyen intézményi keretben valósuljon meg – az egyébként kívánatos – teljes adós-nyilvántartás. Azt az állam hozza-e létre törvénykezés útján és főként állami tulajdonú szervezet tartsa kezében és működtesse, vagy pedig az adós-nyilvántartást tekinthetjük-e és tekintsük-e olyan „információ-piacnak”, amelyen helye és szerepe lehet a magántulajdonú vállalkozásoknak?

Kutatócsoportunk arra vállalkozott, hogy – hazai és nemzetközi empirikus adatok és információk elemzésével, valamint elméleti modellek alkalmazásával – hozzájáruljunk a teljes listáról folyó szakmai vitákhoz és végeredményben az ésszerű állami döntések megszületéséhez. A kutatócsoport – az OTKA és a Gazdasági Versenyhivatal Versenykultúra

Központjának pályázati támogatásával – 2007 áprilisában kezdte el a munkát.¹ A következő kérdésekre kerestük a választ:

- Milyen típusú – tehát ún. teljes listás, vagy inkább csak a „rossz” adósokat nyilvántartó ún. „negatív listás” – pénzügyi adósnyilvántartó rendszerek alakultak ki és működnek a világ különböző régióiban és országaiban? Melyik típus van többségben?

- Milyen fajta ügyfél-adatokat tartanak nyilván a különböző listás rendszerekben? Hogyan és ki használja, használhatja fel ezeket az adatokat?

- Mi jellemzi az ügyfél-adatok „piacát”: azon túlnyomórészt az állam által létrehozott és állami tulajdonú szervezetek működnek-e, vagy inkább magántulajdonú társaságok, vagy pedig a kétfajta nyilvántartás egymás mellett létezése valósul meg? Ha ez utóbbi a helyzet, mi a viszony a két nyilvántartási rendszer között?

- Melyek az Európai Unió meghatározó – direktívákban, illetve hivatalos döntésekben megfogalmazott – céljai az ügyfél-nyilvántartások piaci működésére vonatkozóan? Külön érdekelt bennünket az a kérdés, hogy az EU és annak szakmai szervezetei rendelkeznek-e kialakult elképzelésekkel a nemzeti határokon átnyúló európai, vagy globális hitelezési piacok információs problémáinak kezelésére.

- Hogyan foglalható össze a hazai pénzügyi szervezetek, illetve az érintett állami és szakmai szervezetek álláspontja az adós-nyilvántartással kapcsolatban?

- Igazolható-e az az állítás, hogy a teljes lista vagy pozitív lista várhatóan csökkenti a lakosság túlzott eladósodását, továbbá a hitelezési kamatok mérséklődését eredményezi?

- Eldönthető-e – és ha igen, melyik álláspont javára – hogy a magyarországi viszonyok között az állam által létrehozott és működtetett, vagy a magántulajdonú adós-nyilvántartók versenyére épülő adósnyilvántartás lenne-e a hatékonyabb megoldás, vagy pedig a kétféle rendszer egymás mellett élése az optimális megoldás? Amennyiben a magántulajdonú, vagy a vegyes rendszer ígérkezik előnyösebbnek mind az ügyfelek, mind a bankok szempontjából, akkor az hogyan jöhet létre és milyen intézményi feltételek között célszerű működnie?

Az imént felsoroltak mindegyike önmagában is igen bonyolult probléma. Nem állítjuk, hogy mindegyikre sikerült kimerítő és minden tekintetben meggyőző választ találnunk. Úgy gondoljuk azonban, hogy eredményeink hozzájárulnak a teljes adóslista megteremtését célzó

¹ A kutatás azonban nem volt előzmények nélküli. A kutatás vezetője és a kutatócsoport amerikai tagja – nemzetközi kutatócsoport keretében – már 2003 óta vizsgálja a bankok és az adós-információ gyűjtésével és értékesítésével foglalkozó vállalkozások információ-gyűjtési és információ-megosztási tevékenységét a hitelkártya piacon hat európai poszt-szocialista ország, két ázsiai szocialista ország, valamint egy ázsiai piacgazdaság és az Amerikai Egyesült Államok példája alapján.

törvény előkészítésének utolsó szakaszában, majd annak tényleges megvalósításában a még nyitott kérdések megválaszolásához.

Néhány kérdés részletesebb vizsgálatával adósak maradtunk. Ezek a következők:

(1) Hol tart az Európai Unió a határokon átnyúló lakossági hitelezéssel kapcsolatos információ-megosztás elméleti és gyakorlati előkészítésében? Amit eddig össze tudtunk gyűjteni az előbbi kérdéssel kapcsolatban, az igen kevés. Bízunk abban, hogy az EU megfelelő intézményeivel való kapcsolatfelvétel nyomán nyerhető információk alapján végül majd részletesebb elemzésre is sort keríthetünk.

(2) Igazolható-e, hogy a teljes adólistát alkalmazó országokban a bankok hajlamosak „túlhitelezni” ügyfeleiket és ezzel maguk növelik még a korábban jó adósnak számító ügyfelek esetében is a hitelezés kockázatát? A kérdést részletesen vizsgáltuk az Amerikai Egyesült Államok esetében, de nem rendelkezünk elegendő információval az európai bankok viselkedésének vizsgálatához. Ehhez a kérdéshez szorosan kapcsolódik egy további is: lehetséges-e, hogy megfelelő intézményi-szabályozási feltételek kialakításával a banki túlhitelezés kockázata jelentősen csökkenthető, és így a teljes lista várható pozitív hatásairól leválaszthatók a lista létevel nem közvetlenül összefüggő lehetséges negatív következmények?

(3) Nem sikerült részletesebb empirikus információkat szereznünk annak a kérdésnek a megválaszolásához, hogy a piaci verseny-alapú információ-megosztási rendszerek hatékonyabban működnek-e, mint az állami monopóliumként szervezett információ-megosztás. Végeztünk ugyan ökonometriai vizsgálatokat 21 EU-tagországra, valamint a világ 115 országára vonatkozóan, és elemeztük az információ-megosztási rendszerek tulajdonviszonyait néhány országra vonatkozó esettanulmányban is, de ismereteink egyelőre csak kezdetlegesnek tekinthetők. A kérdést feltettük a bankszektornal és azon belül a lakossági hitelezéssel és információ-megosztással foglalkozó szakembereknek is, akik – egy-két szakértő kivételével – mind az állami „természetes monopólium” mellett tették le voksukat. Ezzel azonban a kérdés megválaszolását nem tekintjük elintézettnek. Bízunk abban, hogy lehetőségünk lesz folytatni a kutatást és az iménti, részben megválaszolt, vagy megválaszolatlanul hagyott kérdésekre képesek leszünk részletesebb válaszokat adni.

Tanulmányunk szerkezete a következő: Az I. fejezetben az iménti kérdésekben leírnál pontosabban megfogalmazzuk a kutatás kiinduló hipotéziseit, valamint ismertetjük az alkalmazott módszereket. A II. fejezetben röviden ismertetjük az adósnylvántartás eddigi tapasztalatait Magyarországon, és összefoglaljuk a magyarországi empirikus kutatások legfontosabb eredményeit. Ebben a fejezetben a hazai bankok és az érintett állami szervezetek, valamint a kutatók álláspontját mutatjuk be. A III. fejezetben bemutatjuk az adósnylvántartás „öshazájában”, az Amerikai Egyesült Államokban kialakult adós-információs piacot. Ezt a tanulmányt szerzője angolul írta és könyvünkben is az eredeti nyelven szerepeltetjük. A IV. fejezetben áttekintjük a világban működő adós-nyilvántartási rendszereket a fent felsorolt szempontok alapján. Az V. fejezetben az Európai Unió adósnylvántartásra vonatkozó állásfoglalásaival, döntéseivel foglalkozunk. A VI. fejezetben a világ 115 országára, valamint az EU tagországaira vonatkozó megfelelő adatok ökonometria elemzésével vizsgáljuk az adósnylvántartás különböző jellemzőinek hatását a bankok kockázati prémiumára és a hitelezési kamatlábakra. A VII. fejezetben egy elméleti modellt ismertetünk és annak alapján következtetéseket vonunk le arról, hogy milyen, az adósokra vonatkozó feltételek esetén előnyösebb a teljes adólista, mint a negatív adósnylvántartás. Tanulmányunkat a VIII. fejezetben a legfontosabb megállapítások összefoglalásával zárjuk.